

Lumea într-o replică

ȘTEFAN IUREȘ

„Segismundo, nici în vise
binele nu-i de prisos“

Calderon de la Barea, „Viața e vis“

Între somn și veghe stă Tara Nimănui. Nu stă : curge. E atât de îngustă încât, din două-trei zbateri de pleoape, ai și traversat-o. Basmul se duce, își pierde culorile, se destramă cu repeziciune, se topește printre franjurii genelor, nu se mai lasă prins din urmă. Dar nici realitatea n-a prezentat încă borne fixe, clare, de frontieră — deși pînă acolo nu e mai mult decît un salt pe care, de voie, de nevoie, tocmai îl faci. Deci, te-ai desprins de un tărîm, dar încă nu l-ai atins pe celălalt. Exact atunci, în fărîma aceea de netimp, în tranziția buimăcitoare dintre stări, vocea gravă a poetului hispanic te oprește — și rămii așa, suspendat. Ca într-o imagine de instantaneu. Cercetată cu atenție, cam de trei veacuri și jumătate.

Calderon și-a plasat meditația într-o Polonie fantezistă. Oricum, ceva mai departe de Spania lui decît e Danemarca de patria lui Shakespeare ; dar ce contează distanțele ? Dacă a hotărît astfel, poate că explicația trebuie căutată în onomastică : pe de o parte, pe tronul Poloniei suiseră, în ultima sută de ani, trei sigismunzi ; pe de altă parte, în numele Segismundo n-or fi detectabile, oare, străvechi sugestii latine pentru recolta pămîntului, pentru înțelepciunea lumii ? Sigur e doar că Spania din vremea celei de a 17-a sute își încheiase epoca de maximă glorie, dar mai încerca, încerca din răspuțeri să prelungească în sine, ținîndu-și ochii închiși, *el siglo de oro*. Deșteptarea trebuia cumva amînată, trebuia întîrziată, într-un fel, trezirea aceea sumbră, sinonimă cu întoarcerea pe poviorniș, acolo unde avea loc dramatica rostogolire începută încă la 1588, odată cu scufundarea Invincibilei Armada, continuată și mereu agravată cu războaiele nenorocoase, cu degenerescența dinastiei, cu baricadarea în Contrareforma, cu ruina economică și catalepsia generală a sistemului, înțepenit în structurile lui feudale, rigide. În compensație, se cerea prelungit visul extraordinarei ascensiuni anterioare, dar trebuia, de asemenea (pentru că ziua mohorîtă de afară prea apăsa pe pleoapele Spaniei), formulată lecția morală a decăderii care urmas. Nu cumva domnise un exces de trufie ? „În imperiul meu soarele nu apune niciodată“. Iată că soarele

apunea, ba chiar suferea o eclipsă fără sfîrșit. Cînd Segismundo eșuează la examenul monarhiei de probă, ca să zicem așa, el cade fiindcă trufia îi dictează și brutalitatea, și celelalte vicii derivate. Spaniol pînă în măduva oaselor, *don Pedro Calderon de la Barca* de la Barrera y Riano (ce mantie sonoră fastuos azvîrlită peste umerii unui om !) pare să indice, totuși, trufia ca punct nevralgic al iluziilor înununute doar vremelnice de succes. Măreției, fără un simbreu de umilință, îi este refuzată trăinicia.

Dar, bineînțeles, titlul eselui dramatic *La vida es sueño* se cere căutat mai adînc decît în parabola istorică, strat superficial. Nici amplasarea operei la anexa religiei, deși bizuită pe faptul biografic că autorul devine, la 51 de ani, preot capelan, deși ispititoare prin compararea anumitor pasaje meditative cu plîngerea Ecclesiastului (desertăciunea desertăciunilor, goana după vînt...), nu oferă satisfacție. Calderon și-a scris capodopera la 35 de ani și, pînă la austeritatea senectuții, mai avea să ridice panașul gloriei lui Lope, să aibă succese literare, misiuni de luptă, răni, iubiri, deziluzii, totul învăluit în aura vieții trăite din plin. Segismundo al său, născutul suh zodie rea, închisul de teama proorocirii, eliberatul condiționat, iarăși întemnițatul și iarăși smuls din străfunduri pentru a fi dăruit cu libertate, cu putere, cu faimă, este un erou ce poartă spre noi un mesaj mai dinamic decît acela banal-resemnat, conform căruia viața nu e decît popasul iluzoriu dintre două neîntețe. Calea spre acest mesaj ne-o deschide interpretarea planului etic al operei.

Prințul s-a născut cu un horoscop întunecat. Femeia ce i-a dat viața a murit ; soarele s-a ascuns ; au căzut stînci din cer ; fluviile s-au umplut de sînge. Regele Basilio, lîngșit de cei interesați cu etichete cărturărești pompoase (Thales viu, doct Euclid), crede că va reuși să prevină nenorocirile prevestite în legătură cu unicul său moștenitor, închizîndu-l, încă din pruncie, într-un „mormînt viu“, o grotă din munți, în tovărășia fiarelor sălbatice și a lui Clotaldo, educator-temnicer. Luînd această măsură radicală, superstițiosul monarh crede că-și manifestă bunăvoința față

de interes public, dar bunăvoință și e schilodită de mărginirea intelectuală, iar mărginirea se ascunde într-o pedanterie scolastică de prim rang. Scolasticul Basilio nu știe, nu vrea să știe nimic despre legătura mediucaracter. Pentru el, însușirile bune ale lui Segismundo, dacă există, vor trebui să se manifeste oricum, automat, indiferent de condiții, în ciuda condițiilor. Într-o zi îl va droga cu un cocteil de măselerită, opiu și mac, îl va scoate din lanțuri, îl va aduce în palat, îi va înlocui mizerabilele piei de jivină cu splendoarea unor haine de brocat, îl va înconjura cu femei frumoase și cu slujitori manierați. Apoi va aștepta efectele metamorfozei. Efectele imediate sînt cele firese corespunzătoare unei pedagogii atît de rudimentare. Răvășit de șocul schimbării, Segismundo nu acceptă contraziceri, dă drumul instinetelor animalice, săvîrșește o crimă, schitează portretul unui tiran vindicativ, crud, insuportabil. Sînt reacții inculcate de privațiunile la care fusese supus dintotdeauna, dar concluzia lui Basilio sună altfel: semnele zodiacale fuseseră juste, Segismundo e congenital corupt, înapoi cu Segismundo la condiția de fiară captivă! Regatul va fi lăsat pe mîinile lui Astolfo, străin, dar binecrescut, cel puțin: un nobil. Fapt remarcabil, poporul refuză, însă, o atare soluție, îl eliberează insurecțional pe Segismundo, iar acesta, după ce probează calitățile unui bun șef de oaste, găsește vremea și oportunitatea să reflecteze, ca învingător, la mîrînimie, onoare, sprijinirea cauzelor drepte, politica pacificării. Nu numai să reflecteze, ci și să acționeze în consecință. De ce? Pentru că dascăl bun (moderator, precaut) îi este, acum, propria-i experiență, după cum în timpul experimentului — vizul marelui — dascăl rău (impulsiv, irațional) fusese bezna, contrazisă dureros de brusc. Înfrînt pe cîmpul de bătaie, Basilio se vede tratat cu deplină considerație filială, Astolfo e silit să-și demonstreze noblețea printr-o că-

sătorie reparatorie, devotamentul slujbaşului de stat, chiar antisegismundian, este răsplătit, trădarea soldatului, chiar săvîrșită în folosul lui Segismundo, e pedepsită. Cu Segismundo, virtutea suie pe tronul Poloniei mitice.

Așadar, între acești parametri educaționali, *Viața e vis* soliceită consecvența în umanitate. În cea mai celebră pagină calderoniană, Segismundo întreprinde turul de orizont al viselor lumii. Toți, atîta vreme cît trăiesc, mai bine zis, ca semn că trăiesc, visează a fi ceea ce par. Monarhul își visează tronul, bogatul își visează averea, dezmoșteniții — cazna lipsurilor îndurate, prizonierul — lanțurile. Pe de altă parte, pe panta timpului de care dispunem individual, „care bun trecut nu-i vis?” În jocul inefabil al nălucirilor din stări și din vîrste, o certitudine, totuși: binele. Binele nu-i de prisos. O spune Clotaldo, mai întîi, devine deviza de acțiune a lui Segismundo, în urmă. Binele te legitimează. conținutul binelui fiind rațional și sistematic, nu instinctiv și sporadic. Curajul de a înfrunta rigorile existenței iradiază din acest grăunte de uraniu educabil. Într-o lume ignorantă, ingenuchează de misticism, opțiunea liberă pentru valori morale, opțiune dobîndită prin experiență, dobîndită în procesul luptei, avea — să recunoaștem — un sens polemic evident.

Ca și consangvinul său prinț Hamlet, prințul Segismundo deschide ochii în marginea unui ocean de nedreptate. În capodopera elisabetană, eroul șovăie îndelung, apoi moare în timp ce răzbuună violent o altă violență. În capodopera barocă, eroul se pripește, apoi va trăi, amendîndu-și mereu pornirile brutale, pentru a demonstra înconsistența predestinării. Bunul catolic Calderon de la Barca a vrut să dea o lovitură uneia din dogmele protestantismului? Poate, da. Mai curînd, nu. Pentru noi, însă, în replica lui, viaștea lumii e nemărginită, liberă și eternă. Ca marea.

